

J I Ř Í C E T L

ANTICKÉ MYŠLENÍ V DÍLE LUDVÍKA SVOBODY

Ludvík Svoboda byl klasický filolog školením i – vezmeme-li v úvahu léta jeho působení jako středoškolského pedagoga – profesí. (Studoval v letech 1922–1926 u profesora Novotného a profesora Karla Svobody na filozofické fakultě brněnské univerzity.) Již tím musel být jaksi profesionálně předznamenán jeho vztah k antice a antickému myšlení. Nicméně témata antického myšlení se v jeho filozofickém díle objevují – nebereme-li v úvahu drobnější příspěvky z dvacátých let, jako recenzi spisu o Aristotelově zhodnocení Platónovy politické teorie v Listech filologických, recenzi prvního vydání sborníku přednášek z Jednoty klasických filologů Řečtí filozofové a mystici, stať ve výroční zprávě hlučínskému reálného gymnázia Význam Platónova Menona pro vyučování filozofické propedeutiky – až ve zralém věku či spíše až ve stáří.

Na první pohled by se mohlo zdát, že ony práce o antické filozofii (jejich řada ostatně není příliš početná a rozsáhlá) byly u Ludvíka Svobody diktovány vnějšími podněty: vychází překlad antického textu, je třeba jej doplnit předmluvou, profesor Svoboda tuto předmluvu osvědčeně napíše. Tak vzniká jeho úvod k druhému vydání Zlomků předsókratovských myslitelů (překlad K. Svobody, 1962), tak vznikají jeho předmluvy k edicím v Antické knihovně: Marcus Aurelius (1969), Stoik Epiktétos (1972), Myslitel Cicero (1976). Podobně z vnějšího podnětu – 2500. výročí – vzniká jeho proslov o Hérakleitovi z Efesu (1961) i stať Leninovy marginálie k antické filozofii (1970) – u příležitosti stého výročí narození V. I. Lenina.

Dojem, že k napsání těchto studií vedla vnější, a potud náhodná motivace, může být ještě zesílen způsobem, jak Ludvík Svoboda píše, jak podává svoji látku. Píše stručně, jadrně, strážlivě, bez příkras až suše, s jednoznačností mnohdy až apodiktickou, bez odkazů na soudobou sekundární literaturu a na stav bádání, píše objektivním, referujícím tónem – připomíná to styl českých pozitivistů, ostatně většinou také školením klasických filologů; na některých místech čtenář chce skoro říci, že se tu o filozofii píše nefilozoficky, bez filozofického rozehrání základních motivů a se zobecněním až přespříliš všeobecným.

Avšak na druhé straně: jeho úvodní text ke Zlomkům předsókratov-

ských myslitelů je přece uceleným informativním přehledem nejen hlavních reprezentantů a názorů, ale i hlavních problémů celé první fáze řecké filozofie, a to podaným tak, že skrze proces konstituce filozofie uvádí do filozofie jako takové, že poskytuje jakýsi úvod do filozofie. Také jeho medailóny, byť mají poněkud schematickou stavbu slovníkového hesla, ne-referují jen o Epiktétovi či Ciceronovi, nýbrž rýsují ucelený obraz celé helénistické filozofie i filozofie v Římě v celé její rozmanitosti i jednotě. Čtenář Antické knihovny tu přitom vedle pojení, bez něhož by četba textů byla pro něj obtížná, najde i cenný obraz širších souvislostí dějinně filozofických i filozoficky dějinných. Svoboda dokáže v hutné zkratce načrtnout i „druhý život“ příslušného filozofa, jeho vliv i proměny názorů. Tuto metodu pak Svoboda plně uplatnil ve svém úvodu k Encyklopedii antiky (1974), který velmi poučeně a zasvěceně určuje význam antiky v dějinách evropské kultury: zdaleka tu nezůstal u běžných frázi o trvalém významu antiky, nýbrž tento význam ukazuje jako neodmyslitelnou složku evropské kultury, proměňující své významy od epochy k epoše. Tato Svobodova práce je nezbytným vodítkem pro každého, kdo se zajímá o antiku a nechce ustrnout v pouhém ahistorickém obdivu k její hodnotě. — Anebo konečně: Svobodova stať o Leninových margináliích k antické filozofii není jen pečlivě seřazený sled výpisků z Leninových Filozofických sešitů. Je to stručná rekonstrukce Leninova vidění jednotlivých postav, problémů i celku řecké filozofie jako filozofie vůbec, filozofie jako takové, nadto rekonstrukce podaná tak, že je patrné, jak se antická tradice stává nosným momentem při Leninově díle rozvíjení marxistické filozofické kultury. V této stati, jež má ve Svobodově díle jedinečné postavení tím, že je jakýmsi průsečíkem obou „odborností“ autora, ukazuje Svoboda znovu jak dobře rozumí jak řecké filozofii, tak filozofii Leninově. Svoboda tu nejen zaznamená, ale také rozluští složitý rébus Leninova vypisku, okrajové glosy nebo pouhého zatržení či vykřičníku, a nadto dovede vysvětlit nejen to, o čem Lenin píše, ale také proč o tom nebo onom nepíše, proč se o to ono nezajímá.

Co je však nejpodstatnější: při pozorném čtení se zcela rozplyne onen první dojem pouhé vnější motivace Svobodovy práce nad antickými tématy. Byť bezprostřední podnět mohl přijít zvenčí, uvedl v činnost hlubokou vnitřní motivaci, hluboký zájem o antické myšlení a o filozofii vůbec. V tomto smyslu také Svoboda není nezaujatý objektivist, ani afilozofický filolog. Jde jen o to: jeho úcta k hodnotě antické tradice a k síle teoretického myšlení, filozofii, je tu vyslovována cudně, v tónech nekřiklavých a lomených.

(Je ovšem na místě otázka, zda Svobodovo literární dílo vyjadřuje jeho vztah k antické filozofii a antice vůbec zcela adekvátně a v celé šíři. Ať tak nebo onak: svůj zápal pro antiku a své přesvědčení o nezbytnosti udržování antické tradice prokázal Svoboda i jinak než literárně. Byl všude tam, kde bylo třeba pomoci „druhému životu“ antiky v naší socialistické společnosti — při organizaci kongresu o místě antiky v životě moderní společnosti (ostatně u nás v Brně), při projektech a realizaci Encyklopedie antiky (jako její hlavní redaktor), při koncipování a prezentaci Antické knihovny, dosud nejrozsáhlejšího souboru překladů antické literatury v našich dějinách apod.)

Avšak zde bych ještě nechtěl skončit. Dovolte mi na závěr jednu poznámku: Viděli jsme, že Svoboda svými statěmi pokryl poměrně širokou rozlohu dějin antické filozofie. Položme si však otázku: o čem z antické filozofie nepsal? Především o tzv. klasickém období řecké filozofie, ač sám říká, že právě toto období „dává to nejcennější“ (viz úvod k Encyklopedii antiky). Takřka se nedotýká zejména Platóna, ba zdá se, že i tam, kde píše o Leninových soudech o řecké filozofii, ponechává místa týkající se Platóna jaksi v pozadí. Proč asi tomu tak bylo? Snažice se odpovědět, očitáme se arci v oblasti dohadů. Zdá se mi však, že klíč k tomu najdeme ve Svobodově vztahu k jeho učiteli Františku Novotnému, překladateli a velkému znalci a milovníkovi Platóna. (Viz Svobodův medailón o Novotném ve IV. dílu Novotného spisu O Platónovi, 1970, kde Svoboda vysvětluje a hájí Novotného i tam, kde by měl být — věcně vzato — kritický.) Nechtěl se Svoboda vyslovit o Platónovi, aby se nedotkl svého učitele? Anebo byl vliv učitele (ovšem jen ve věci Platóna) tak silný, že se mu Svoboda neubráníl až do stáří? Těžko odpovědět, stejně těžko jako v tom se Svobodou souhlasit.

A zcela závěrem: Svobodův myslitelský typ byl vedle ostatních, již dříve uvedených nosných vlivů spoluformován antickým myšlením, jeho tradicí i jeho interprety. Ale neměli bychom zapomenout, že i Svobodova antika, tj. jeho obraz antiky, byl formován či spoluformován Svobodovou osobností. Píše-li o řeckém a římském duchu jako „jasném, pronikavém, s živým smyslem pro realitu“, jako o „zdravém empirismu se smyslem pro dary země a života, nepřející askezi“, jako o „racionalismu, pracujícím s rozumem bez předsudků“ (Encyklopedie antiky, s. 8), kreslí tím portrét ne pouze ducha antiky, nýbrž především sebe sama.